

Bakgrund

”Panik inför livet”

Hasibullah kom till Sverige i december 2015 som flykting från Afghanistan. Han var då 16 år gammal och hade förlorat kontakten med sin familj. Mamma, pappa, sju syskon och deras barn, män och fruar. Han började genast bygga upp en tillvaro i det nya landet. I april 2017, när han fyllde 18 år, flyttade han in i vårt hus i Visby, vi hade gott om plats. Allt rullade på fint, förutom asylprocessen. Den första oktober 2019 deporterades Hasibullah till sitt födelseland, mot sin vilja och mot det avtal Sveriges regering hade slutit med Afghanistans regering. Innan dess hade han suttit nära tre månader på Märsta förvar, något han berättar om i boken ”Förvar”, eddy.se ab 2019.

2022 började han om sin resa. Nya utvägar, nya processer, nya språk, nya utmaningar. Allt för att kunna skapa sig ett nytt liv. I Afghanistan kan man inte leva, bara försöka överleva.

Magda Gad beskriver i en krönika i Expressen 23 juli 2021, några månader innan talibanernas totala övertagande av makten är ett faktum, hur det var förra gången talibanerna styrde:

”Hela Kabul var som ett stort fängelse. Ett fängelse utan musik, sång, dans, lek, spel, tv, tidningar, kontakter med omvärlden. Ett fängelse där barn inte ens fick flyga drakar. Ett fängelse där den enda underhållningen var de offentliga avrättningarna på stadion. Det jag ser i ögonen

på människor i Kabul när de tänker på att talibanerna kan komma snart igen och inrätta det där fängelset är inte panik inför döden. Det är panik inför livet. De orkar inte göra det igen. De orkar inte leva som döda igen.”

Inte undra på att Hasibullah kallar sitt hemland för ”Helvetet på jorden”.

Vandraren. Mars 2023

Han kommer först rätt emot oss där vi sitter på Plaza la Glorieta i Santa Pola, Spanien. Jag höjer handen för att vinka, ifall han inte sett oss, men då viker han plötsligt av och går över på andra sidan trottoaren. Sedan ser han att jag har sett honom, byter riktning igen och kommer emot oss. I handen en plastkasse som senare visar sig vara full med chipspåsar, tre Red Bull-burkar och några vattenflaskor. Hans välkomstpresent till oss.

– Jag tänkte skrämma er lite, säger han och ler sitt Hasibullah-leende. Men så såg jag att ni redan sett mig.

Han är solbränd och ser fräsch och frisk ut. Det är tre och ett halvt år sen jag såg honom senast. Under den tiden har jag och Mats, min man, flyttat från Gotland till Uppsala, in i en bogemenskap som byggt ett hus med 34 lägenheter i den nya stadsdelen Rosendal. Jag har sagt upp mig från mitt arbete på Film på Gotland, pluggat ett år och frilansat som journalist. Sedan ett drygt år tillbaka jobbar jag på Upsala Nya Tidning. Jag har fått vikariat på deras veckotidning Norra Uppland, vikariatet har förlängts några månader i taget men ändå varat mer än ett sammanhängande år. Till sist fick jag en anställning som reporter. Mats har också bytt jobb och ägnar mycket tid åt sitt måleri. Vi vaknar på morgonen och vet ungefär vad som ska hända. Vi har gått från en trygg tillvaro till en annan lika trygg, bara lite annorlunda.

För Hasibullah är livet väsensskilt från vårt. Han har blivit en Vandrare, en som inte får plats, inte får vara som han är, som inte hör hemma någonstans. Han blev utvisad från Sverige till Afghanistan

den 1 oktober 2019, flyttades från en osäker tillvaro till ett rent helvete. Det är så han kallar sitt ursprungsland – Helvetet.

Efter ungefär tre år i Helvetet lyckades han ta sig ut via Ryssland, Vitryssland, Polen, Tyskland och Frankrike. Han var på väg hem, till Sverige, men någonstans på vägen tänkte han om. Han tog sig till Spanien och när vi träffas har han varit på Costa Blanca-kusten sedan september 2022.

Under åren har vi haft kontakt mer eller mindre regelbundet. När han var i Helvetet var det svårt. Sporadiska sms, någon gång kunde vi prata. Men ingen fick höra honom tala svenska.

Ibland kunde vi skicka lite pengar. Han har många vänner i Sverige, det var flera som bidrog. Men det var sällan han bad om det. Det är ändå svårt att förstå – hur levde han? Hur överlevde han? Hur går det till att ta sig därifrån?

För några år sedan läste jag ”Den underjordiska järnvägen” av Colson Whitehead, en brutal skildring av de mest våldsamma och diaboliska delarna av slaveriet i USA. Den underjordiska järnvägen var ett kodnamn för den flyktväg abolitionisterna arrangerade för att hjälpa slavar att ta sig från syd till nord. När Hasibullah berättat om sina resor runt Europa, både den första som tog honom till Sverige i slutet av 2015, några veckor för sent för att omfattas av gymnasielagen som senare kom till, och den han påbörjade 2022, tänker jag på den boken. I Whiteheads version har den underjordiska järnvägen tagit en fysisk form. Så var det förstås inte i verkligheten men det fanns ett nätverk som hjälpte slavar på rymmen. I vårt Europa kan Mats och jag välja fritt att resa med tåg, flyg och bil över gränserna. Sällan ber någon oss visa passet. Det finns ett infrastrukturellt system som mer eller mindre enkelt kan ta oss till exakt den plats vi vill. Ibland förekommer störningar. Ett försenat tåg, en bil som får punktering, ett flygplan som har nedisade vingar. Då finns det hjälp att få. Reseförsäkring som betalar våra extra omkostnader, bärgare som tar bilen till verkstad, flygvärdinnor som bjuder på kaffe och smörgås.

I Europa finns också ett underliggande infrastrukturellt system dit människor som inte kan stanna kvar i sina hemländer och utan rätt pass är hänvisade. Det är ett system utan garantier, som hela tiden skiftar förutsättningar och resrutter, där priserna är satta efter din

totala betalningsförmåga, många gånger 100 procent av vad du äger och ibland mer än så. Systemet upprätthålls av politiker som inte kan komma överens, av feta pengar för dem som finns högst upp i smugglarorganisationerna, av länder som inte klarar att ta hand om sina medborgare utan mer eller mindre tvingar dem på flykt, av despoter i öst som använder flyktingar som vapen. I systemet finns individer som ibland hjälper, ibland stjälper. Alla är inte girigbukar. Det finns de som är bra.

Jag har tidigare frågat Hasibullah om det här. Hur går det till? Hur hittar man rätt? Svaret har varit kortfattat.

– Man lär sig att skilja på bra och dåliga människor, säger han.
Men jag vill veta mer. Detaljerna.

Första flykten. September–december 2015

Första gången Hasibullah kom till Europa var det inte frivilligt. Han hade flytt ett talibananfall i Kunduz i september 2015 och kommit ifrån hela sin stora familj. Han var 16 år och livrädd. Olika saker hände. Vi har delvis skrivit om det i vår förra gemensamma bok, "Förvar", som utkom på eddy.se ab 2019. Inte om allt. Allt går inte att berätta.

När han inte hittade sin familj återvände han till sitt hus. Ingen var där, bara en man som sa åt honom att följa med i en bil. Han ville inte men tvingades in i bilen.

– Kom med, jag tar dig till din familj, sa mannen.

Men det gjorde han inte. I stället åkte de upp i bergen, till ett talibanläger. Där fanns fler kidnappade pojkar. Hasibullah minns inte hur många pojkar eller hur länge han var där, bara att han grät och grät och ropade efter sin familj.

De ville lära honom att hantera en kalasjnikov men han kunde inte resa sig, satt i ett hörn, grät och grät och grät. Till slut tröttnade talibanerna på honom. Då hade han varit i lägret i en vecka, kanske längre.

Han minns att han vaknade i en bil och mådde illa. Han hade en tung filt över sig, en sådan som afghaner har på vintern. Han hade ont

och var livrädd. Någonstans i Kunduz blev han avsläppt. Han stod på darriga ben vid en väg.

– Din familj kommer snart, sa de innan de åkte iväg.

Men ingen familj kom.

Han kände ett tryck över bröstet som inte bara kom inifrån kroppen. Huvudet snurrade. Efteråt förstod han att de hade drogat honom. Senare insåg han att han också blivit utsatt för ett annat sorts övergrepp.

Han stod där med en märklig tyngd över och runt sitt bröst. Han tittade under filten. Något satt fast runt hans kropp. I samma ögonblick kom en man med fina kläder förbi. Han frågade vad Hasibullah gjorde där, vem han var. Hasibullah såg att mannen var rädd men han kom ändå närmare honom.

– Jag ska hjälpa dig av med den där, sa mannen.

Försiktigt, försiktigt började mannen lossa på tampar och snören som satt fastspända runt den hemmagjorda bombväst talibanerna satt på Hasibullah när han var neddrogad. Hasibullah såg hur mannen svettades i ansiktet. Efter en lång stund kunde han ta av västen.

Mannen tog Hasibullah till en lokal polisstation. Men där var det kaos efter talibanernas anfall. Hasibullah fick följa med mannen hem igen. Han fick bo där i en vecka ungefär. De gav honom mat och var snälla, men han bara grät och längtade efter sin familj.

En dag pratade mannen länge i telefonen. Till sist räckte han över luren till Hasibullah. Det var hans pappa. Samtalet varade några få minuter. Det var svårt att förstå vad pappan sa, att ta in instruktionen han fick.

– Du måste göra som mannen som tagit hand om dig säger, sa pappan.

Mannen hjälpte honom vidare, eller snarare tvingade honom vidare under förespejling att han ändå skulle få komma tillbaka till familjen. I stället kördes han, tillsammans med många andra människor, till iranska gränsen.

– Jag vill inte fly, sa Hasibullah.

– Då lämnar vi dig här.